

УДК 372.881.111.1

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.80.1.13>**Л. П. Войналович**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської мови та прикладної лінгвістики
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ВИКОРИСТАННЯ МАЛИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ФОРМ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена проблемі використання малих літературних форм у процесі формування іншомовної граматичної компетентності учнів основної школи. Наголошено, що на сучасному етапі розвитку суспільства з його тенденцією до глобалізації, розвитку міжнародних контактів та інтеграції в європейський простір опанування іноземних мов є невід'ємним складником такого процесу. У цьому контексті одним із пріоритетних завдань, які стоять перед сучасною освітою, є володіння граматичною компетентністю, адже вона допомагає чітко та логічно формулювати власні думки і розуміти думки інших, зрозуміти структуру та будову мови, способи словотворення і синтаксичні конструкції. З огляду на це доведено, що використання малих літературних форм є доцільним під час вивчення різних граматичних явищ і структур, адже вони виступають ефективним засобом формування іншомовної граматичної компетентності учнів основної школи. Наведено поетапну методичку, спрямовану на розвиток граматичної компетентності учнів основної школи за допомогою малих літературних форм, яка складається з трьох основних етапів: 1) орієнтаційно-підготовчого; 2) тренувального; 3) ситуативно-варіативного. Встановлено, що метою орієнтаційно-підготовчого етапу є ознайомлення учнів з новим граматичним явищем, сприяння початку формування мовленнєвої граматичної навички та підготовка до сприйняття граматичного матеріалу. На цьому етапі презентації граматичного явища доречним є використання такої малої літературної форми, як прислів'я та приказки. Під час першого етапу застосовуються рецептивно-репродуктивні вправи. З'ясовано, що метою тренувального етапу є формування автоматизмів у вживанні певної граматичної структури. На цьому етапі перевага надається використанню такої малої літературної форми, як короткі оповідання, а засвоєння граматичного матеріалу відбувається за допомогою репродуктивних вправ. Визначено, що метою ситуативно-варіативного етапу є самостійне продукування учнями висловлювань, які містять певні граматичні структури для вираження власних думок за допомогою таких малих літературних форм, як листівки та листи. На цьому етапі використовуються продуктивні вправи, що мають комунікативну цінність. Доведено, що дотримання всіх вищезазначених етапів сприятиме гармонійному та ефективному формуванню граматичної компетентності учнів основної школи за допомогою малих літературних форм.

Ключові слова: граматична компетентність, малі літературні форми, етапи формування, іншомовна компетентність, учні основної школи.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства з його тенденцією до глобалізації, розвитку міжнародних контактів та інтеграції в європейський простір опанування іноземних мов є невід'ємним складником зазначеного процесу. У цьому контексті одним із пріоритетних завдань, які стоять перед сучасною освітою, є володіння граматичною компетентністю, адже воно передбачає опанування вмінь чітко та логічно оформлювати власні думки і розуміти думки інших, зрозуміти структуру та будову мови, способи словотворення і синтаксичних конструкцій, логіку мислення тощо. Як показує практика, засвоєння граматичного матеріалу завжди викликає багато труднощів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням вивчення граматичної компетентності присвячені наукові праці як зарубіжних, так

і вітчизняних дослідників. Низка наукових розвідок присвячена визначенню змісту навчання граматичного матеріалу й пошуку ефективних методів викладання (О. Ветохов, Г. Воронцова, Р. Мартинова, Н. Складенко, В. Цетлин та інші). Своєю чергою до проблематики різних аспектів вивчення формування граматичної компетентності також зверталися такі дослідники, як: Ю. Павлов, П. Сисоєв, С. Ніколаєва, В. Сафонова та інші.

Однак поза увагою науковців залишаються питання щодо використання малих літературних форм у формуванні іншомовної граматичної компетентності учнів основної школи. Лінгводидактичний потенціал малих літературних форм у процесі формування іншомовної граматичної компетентності ще не є повністю реалізованим у практиці навчання іноземних мов. Немає

досліджень, які пов'язані з формуванням такого виду компетентності в учнів саме основного етапу, адже на цьому етапі відбувається подальше формування й активний розвиток граматичної компетентності. Саме це й зумовлює актуальність зазначеної наукової розвідки.

Мета статті полягає у представленні поетапної методики, спрямованої на розвиток граматичної компетентності учнів основної школи за допомогою малих літературних форм.

Виклад основного матеріалу. Основною метою вивчення іноземної мови є сприяння вмінню учнів спілкуватися усно та письмово відповідно до мотивів, цілей та соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях. Саме основна школа є навчальним закладом, де формуються головні механізми іншомовної комунікації, які в майбутньому випускники зможуть розвивати та вдосконалювати відповідно до власних потреб. В основній школі ставиться мета – розвинути комунікативну, граматичну та інші компетентності на основі вже сформованих у початковій школі, що дозволяє після закінчення останнього класу основної школи мати рівень знання вище середнього. Сформована граматична компетентність є одним із найважливіших факторів, який впливає на загальний рівень володіння іноземною мовою, адже вона є компонентом іншомовної комунікативної компетентності. Володіння граматичними навичками є необхідною умовою успішної мовної діяльності.

Граматична компетентність (далі – ГК) – це здатність людини до коректного граматичного оформлення своїх усних і писемних висловлювань та розуміння граматичного оформлення мовлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок, знань та граматичної усвідомленості [1, с. 234]. Основними компонентами ГК виступають:

- граматичні навички – це автоматизовані дії із впізнавання і розуміння тих чи інших граматичних явищ у письмовому та усному тексті. Граматичні навички поділяються на: 1) репродуктивні (навички говоріння й письма); 2) рецептивні (навички аудіювання й читання); характеризуються такими ознаками, як автоматизованість, гнучкість і стійкість та поетапна сформованість;

- граматичні знання – це засвоєння відповідних граматичних правил відповідно до чинної програми навчання й їх застосування на практиці;

- граматична усвідомленість – це здатність до осмислення відповідних граматичних категорій та аспектів, що застосовуються у процесі вивчення іноземної мови [2, с. 75].

Використання малих літературних форм створює ідеальні умови для розвитку іншомовної граматичної компетентності учнів на основному етапі вивчення мови. Вони слугують джерелом

збагачення мови, підвищують її логічну, емоційну та стилістичну виразність, адже мова відображає національний характер, культурні цінності та надбання народу, що представлені у лексиці і граматиці відповідної мови. Аналіз наукової літератури свідчить, що використання малих літературних форм є доцільним під час формування граматичної компетентності, адже за їх допомогою слід пояснювати різноманітні граматичні форми і конструкції, зокрема такі, які не притаманні рідній мові, що робить опрацювання відповідного граматичного матеріалу ефективнішим і цікавим.

Загалом існує ціла низка малих літературних форм, які найчастіше використовуються на уроках іноземної мови, а саме: текст в один рядок (one-line texts); клерих'ю (clerihews); цитати (quotes); лимерики (limericks); прислів'я та приказки (proverbs and sayings); листівки (postcards); жарти (jokes); листи (letters); відгуки (reviews); звертання (appeals); популярні дослідження (popular science); оголошення (advertisement); начерки (revue sketches); короткі оповідання (short stories) [3, с. 13–14].

Деякі з них ми хочемо розглянути детальніше, а саме: лимерики, клерих'ю, прислів'я та приказки, листівки, листи і короткі оповідання.

Лимерики (limericks) – це особливий англійський п'ятивірш, який має гумористичний характер та ґрунтується на грі слів.

Різновидом лимериків є жартівливі чотири-вірші – клерих'ю (clerihews). Вивчення лимериків та клерих'ю на уроках із учнями основної школи допомагає зробити урок цікавим та розвивальним, учні знайомляться з народним англійським фольклором. Вивчення клерих'ю стимулює учнів до пошуку відомостей про відомих особистостей, розширює їх загальний світогляд. Крім того, заняття іноземною мовою стають більш змістовними, мотиваційно-спрямованими, підвищується інтерес до вивчення предмета.

Прислів'я (proverb) – це короткий, влучний вислів, який повідомляє про певний загальноприйнятий досвід. Вони часто метафоричні і використовують формулярну мову.

Приказка (saying) – це слово чи словосполучення, яке люди використовують у певній ситуації. Це словосполучення особливо запам'ятовується через його значення чи стиль. Воно додає вислову більшої емоційності та жвавості, містить влучну характеристику.

Прислів'я та приказки мають широкі функціональні можливості. Використання їх на уроці викликає інтерес в учнів основної школи. За допомогою них можна вивчити багато корисних граматичних структур та натренувати вже вивчені, що допомагає у формуванні граматичної компетентності.

Порівняно з малими літературними формами, які були розглянуті вище, листівка (postcard) – це

найзручніша форма комунікації, коли люди перебувають на відстані. Листівка відрізняється від листа тим, що є чудовим способом підтримання зв'язку між людьми за допомогою маленьких повідомлень, а не великого обсягу повідомлень. Введення, опрацювання та закріплення граматичного матеріалу за допомогою такої малої літературної форми не забере багато часу. Виконуючи різні види вправ із листівками, учні не тільки вдосконалюють свої навички у граматиці, вони також вчать думати й аналізувати.

Лист (letter) – це письмове повідомлення, яке передається від однієї людини іншій через посередника. Листи можуть бути формальними та неформальними. У цьому разі розбір листів займає трохи більше часу, ніж листівок, адже вони більші за обсягом.

Коротке оповідання (short story) – невеликий за обсягом прозовий твір, в якому зображувалась одна подія з життя одного або двох сформованих персонажів. Невеликі розміри оповідання вимагають нерозгалуженого, як правило, однолінійного, чіткого за побудовою сюжету. Цей вид малої літературної форми може використовуватися для пояснення, активізації та тренування різних граматичних явищ згідно з програмними вимогами.

Для успішного виконання будь-якої діяльності необхідно чітко визначити послідовність поетапних дій для досягнення кінцевої мети. Базуючись на традиційній поетапній методиці формування граматичної компетентності, ми пропонуємо використати такі три етапи формування граматичної іншомовної компетентності учнів основної школи за допомогою малих літературних форм: 1) орієнтаційно-підготовчий; 2) тренувальний; 3) ситуативно-варіативний.

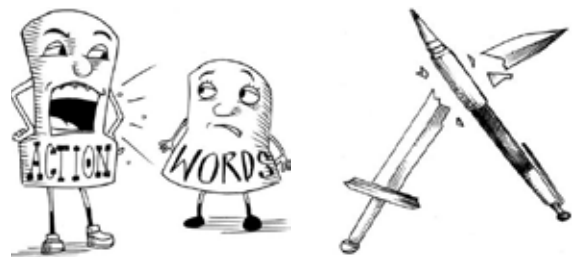
Таблиця 1
Етапи формування граматичної іншомовної компетентності учнів основної школи за допомогою малих літературних форм

Назва етапу	Мета	Види вправ
1. Орієнтаційно-підготовчий	Ознайомлення з граматичним явищем, підготовка учнів до сприйняття граматичного матеріалу	Рецептивні, репродуктивні
2. Тренувальний	Формування автоматизмів у вживанні певної граматичної структури	Рецептивно-репродуктивні
3. Ситуативно-варіативний	Самостійне продукування учнями висловлювань, які містять певні граматичні структури для вираження власних думок	Продуктивні

Розглянемо кожен із цих етапів детальніше.
I етап – орієнтаційно-підготовчий. Метою цього етапу є ознайомлення учнів із новим граматичним явищем, сприяння початку формування мовленнєвої граматичної навички та підготовка до сприйняття граматичного матеріалу. Наведемо

приклади вправ цього етапу для формування граматичної компетентності за допомогою малих літературних форм. Учні сприймають відповідні мовні знаки у контексті і виконують первинні мовленнєві дії за зразком. На цьому етапі презентації граматичного явища вважаємо доречним використати прислів'я та приказки. Використання прислів'їв і приказок розглянемо під час вивчення теми «Ступені порівняння прикметників» на уроці 5 класу. Учні отримують картки з такими завданнями.

Exercise 1. Listen to the proverbs and sayings the teacher is reading and try to define which picture fits which proverb.

1. Actions speak louder than words.
2. Pen is mightier than sword.
3. A chain is only as strong as its weakest link.
4. Half a loaf is better than none.
5. Two heads are better than one.
6. The harder you work, the luckier you get.

Exercise 2. Match English proverbs with their Ukrainian equivalents.

Half a loaf is better than none.	Перо сильніше за меч.
A chain is only as strong as its weakest link.	Одна голова добре, а дві – краще.
Actions speak louder than words.	Краще риба в руці, ніж дві у річці.
Two heads are better than one.	Справи говорять голосніше за слова.
The harder you work, the luckier you get.	Де тонко, там і рветься.
Pen is mightier than sword.	Що старанніше ти працюєш, то щасливішим ти стаєш.

Далі вчитель пояснює правила утворення ступенів порівняння правильних і неправильних прикметників. Після чого учні продовжують виконувати завдання.

Exercise 3. Read the following proverbs. Try to define the form of comparison of the highlighted adjectives.

1. **The busiest** man finds the most leisure.
2. **The best** fish swim near the bottom.
3. Be slow in choosing, but **slower** in changing.
4. **Better** late than never.
5. Blood is **thicker** than water.
6. Honesty is **the best** policy.
7. It's **better** to be safe than sorry.
8. **The harder** you work, the luckier you get.
9. The grass is **greener** on the other side of the fence.
10. Fear is **worse** than fighting.
11. Always put your **best** foot forward.
12. The shoemaker's children have **the worst** shoes.

Exercise 4. Read and try to translate the following proverbs and sayings. Pay attention to the highlighted adjectives, write them in your workbook and explain why they change differently.

1. A **bad** workman always blames his tools. Fear is **worse** than fighting. The gentle can scratch **the worst**.
2. All **good** things come to an end. **Better** late than never. Honesty is **the best** policy.
3. Faults are **thick** where love are thin. Blood is **thicker** than water. The lotus flower blooms most beautifully from the deepest and **thickest** mud.

Після першого етапу, на якому відбувається первинне сприйняття матеріалу, його осмислення, необхідно розпочинати активну роботу з ним, вивчати його ближче. Саме для цього потрібен **II етап – тренувальний**. На цьому етапі відбувається тренування граматичного матеріалу і формування граматичних навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності. Метою цього етапу є формування автоматизмів у вживанні певної граматичної структури. Перевага на цьому етапі віддається умовно-комунікативним, рецептивно-репродуктивним вправам.

На тренувальному етапі пропонуємо використати на уроці таку малу літературну форму, як короткі оповідання, під час вивчення ступенів порівняння прикметників. Як приклад наводимо такі завдання до цього оповідання:

All for Julie, the prettiest girl

*In a town called Moreton lived three friends called John, Harry and Graham. One winter, a girl called Julie moved into the little cottage at the end of their street. They thought she was **the prettiest** girl in the whole world. From that day, everything they did was just to impress Julie. First they tried to impress her with poems.*

*John wrote a long poem, Harry wrote a **longer** poem, and Graham wrote **the longest** poem in the whole world. Then they tried music.*

*John played a loud guitar, Harry played a **louder** trumpet, and Graham played **the loudest** drum in the whole world. Then they decided to show off their engineering skills.*

*John made a fast go kart, Harry made a **faster** go kart, and Graham made **the fastest** go kart in the whole world. Finally, they thought she's definitely be impressed by circus skills.*

*John juggled something dangerous, Harry juggled something **more dangerous**, and Graham invented **the most dangerous** juggling trick ever. The next day was Julie's birthday party.*

*So John bought a big present, Harry bought a **bigger** present, and Graham bought **the biggest** present in the whole world, and they all arrived nice and early and ready to impress, but...*

*Julie's garden was small, her cottage was **smaller**, and her door was **the smallest** on the street, so... there was no space for huge presents, for juggling, for go karts, or for guitars, trumpets and drums. There was room for poems, but not for poems as long as John's, Harry's and Graham's [4].*

Exercise 1. Read the short story and underline the adjectives and say which comparison form they are used. Then put an adjective in the comparative or superlative form in the following sentences.

1. Julie's garden was small but her cottage was even _____ (small).
2. Graham bought _____ (big) present in the whole world.
3. John, Harry and Graham were _____ (good) friends.
4. Harry bought a _____ (big) present than John.
5. Graham wrote _____ (long) poem in the whole world.
6. Harry's go kart was _____ (fast) than John's.
7. Graham invented _____ (dangerous) juggling trick than Harry.
8. Friends thought she was ____ (pretty) girl in the whole world.

Exercise 2. Answer the following questions.

1. Who was the prettiest girl in the whole world?
2. Who wrote the longest poem?
3. Whose juggling trick was more dangerous than John's trick?
4. Who had the fastest go kart?
5. Whose door was the smallest on the street?
6. Whose trumpet was louder than John's guitar?

Exercise 3. Fill in the gaps with correct forms of comparison of adjectives.

1. Friendly – _____ – the friendliest.
2. Boring – _____ – the most boring.

3. _____ – better – the best.
4. Tidy – tidier – _____.
5. _____ – more terrible – the most terrible.
6. _____ – worse – the worst.
7. Funny – _____ – the funniest.
8. Economical – _____ the most economical.
9. Much – more – _____.
10. Responsible – more responsible – _____.

Exercise 4. Write the given adjectives in the positive stage.

Best, funniest, brightest, most, sharpest, worse, silliest, heaviest, lightest, happiest, reddest, oldest, biggest, darkest, hottest, sweetest, dirtiest, least, farthest.

Exercise 5. Make up the comparative and superlative forms of following adjectives.

Small, long, beautiful, cheap, good, fast, elegant, high, dangerous, early, helpful, polite, interesting, little, expensive, noisy, fantastic, many, careful, thin.

Під час тренувального етапу учні мають чітко засвоїти значення та правила вживання того чи іншого граматичного явища, навчитися вживати їх у правильному контексті та ситуації.

На **III етапі, ситуативно-варіативному**, здійснюється остаточне оформлення граматичних умінь і навичок, відбувається самостійне продукування учнями висловлювань, які містять певні граматичні структури для вираження власних думок. Вправи на цьому етапі використовуються здебільшого продуктивні та мають переважно комунікативну цінність.

На цьому етапі за основу пропонуємо взяти листівки та листи. Учні читають лист, а потім виконують запропоновані завдання.

Dear Nick,

It was so interesting to know how you spent your summer holidays. In your letter you asked me to tell you about my family. Well, my family is not big, it consists of four members: my mother, my father, my younger sister and me. My mother's name is Katherine and she is the most beautiful woman in the world for me. She works as a teacher and she is the best in this. She has a very good taste in choosing clothes and she teaches me how to look nicer and cooler. My father's name is Peter. He's the owner of a local cafe. His café is the most well-known in our city. He is the smartest member of our family and sometimes helps me with my studies. My younger sister's name is Susan. She is very kind, jolly and, of course, the best sister ever. She is always ready to help me in everything too, sometimes she gives me useful advice and tells the funniest stories from her school life. I love my family, because all of them are my closest friends.

That's all for now. Write about your family.

Best wishes,

Helen.

Exercise 1. Retell the letter in your own words using the forms of comparison of adjectives.

Exercise 2. Write a letter to your pen friend about your family using the forms of comparison of adjectives.

Exercise 3. Describe the given picture using the forms of comparison of adjectives.

Наші експериментальні дослідження в школі підтвердили ефективність використання малих літературних форм під час формування іншомовної граматичної компетентності учнів основної школи. Загальна ефективність наведеної поетапної методики, спрямованої на розвиток граматичної компетентності учнів основної школи за допомогою малих літературних форм, становить 35%.

Висновки. Отже, у процесі нашого дослідження було встановлено, що використання малих літературних форм є доцільним під час вивчення різних граматичних явищ і структур, адже вони слугують ефективним засобом формування іншомовної граматичної компетентності учнів основної школи. Наведено поетапну методику, спрямовану на розвиток граматичної компетентності учнів основної школи за допомогою малих літературних форм, яка складається з трьох основних етапів: 1) орієнтаційно-підготовчого; 2) тренувального; 3) ситуативно-варіативного. Дотримання всіх вищезазначених етапів сприятиме гармонійному та ефективному формуванню граматичної компетентності учнів основної школи.

Список використаної літератури:

1. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студентів / О. Бігич та ін. ; за заг. ред. С. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
2. Тригуб І. Формування граматичної компетенції у студентів немовних спеціальностей ВНЗ у процесі вивчення англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* 2014. № 10. Т. 2. С. 74–75.
3. Покідова К., Войналович Л. Доцільність використання малих літературних форм при формуванні граматичної компетентності учнів основного етапу. *Актуальні проблеми сучасної науки* : зб. наук. матеріалів XLII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Вінниця, 6 квітня 2020 р. Вінниця, 2020. Ч. 6. С. 13–17.
4. Comparative and Superlative Adjectives Stories. URL: <https://www.usingenglish.com/files/pdf/comparative-and-superlative-adjectives-stories.pdf> (дата звернення: 15.01.2022 р.).

Voinalovych L. The usage of small literary forms in the formation of foreign language grammatical competence of junior school students

The article is devoted to the problem of using small literary forms in the formation of foreign language grammatical competence of junior school students. It is emphasized that at the present stage of development of society with its tendency to globalization, development of international contacts and integration into the European space, mastering foreign languages is an integral part of this process. In this context, one of the priorities of modern education is grammatical competence, as it helps to clearly and logically formulate one's own thoughts and understand the thoughts of others, understand the structure of language, word formation and syntactic constructions. In view of this, it is proved that the use of small literary forms is appropriate in the study of various grammatical phenomena and structures because they serve as an effective means of forming foreign grammatical competence of junior school students. The step-by-step procedure aimed at the development of grammatical competence of junior school students with the help of small literary forms is presented, which consists of three main stages: 1) presentation; 2) practice; 3) creative. It is established that the purpose of the presentation stage is to acquaint students with the new grammatical phenomenon, to promote the beginning of the formation of speech grammar skills and to prepare for the perception of grammatical material. At this stage it is appropriate to use such a small literary form as proverbs and sayings and accordingly here receptive-reproductive exercises are used. It was found out that the purpose of the practice stage is to form automatisms in the usage of a certain grammatical structure. At this stage, preference is given to the usage of such a small literary form as short stories, and the acquisition of grammatical material is gained through reproductive exercises. It is determined that the purpose of the creative stage is the independent production by students of statements that contain certain grammatical structures to express their own thoughts with the help of such small literary forms as postcards and letters. At this stage, productive exercises of communicative value are used. It is proved that the observance of all the above stages will contribute to the harmonious and effective formation of grammatical competence of junior school students with the help of small literary forms.

Key words: *grammatical competence, small literary forms, stages of formation, foreign language competence, junior school students.*